

играть несиловые взаимодействия, основанные на кооперативных эффектах. Для открытых, самоорганизующихся систем такие взаимодействия выступают конституирующим фактором. Именно благодаря им система способна переходить от одного состояния самоорганизации к другому, порождая новые структуры в процессе своей эволюции. Кооперативные свойства прослеживаются в самых различных саморегулирующихся системах, состоящих из очень большого числа элементов и подсистем. Их можно обнаружить, например, в поведении плазмы, в когерентных излучениях лазеров, в морфогенезе и динамике популяций, в экономических процессах рыночного саморегулирования. Наконец, можно констатировать, что ситуация освоения в познании и практике сложных развивающихся систем по-новому ставит проблему демаркации между истиной и нравственностью, целерациональным и интуитивным действием, которые резко различали западную и восточную культурные традиции. Рациональное понимание делает возможной позицию равноправия всех «систем отсчета» (базовых ценностей) и открытости различных культурных миров для диалога. В этом смысле можно сказать, что развитие в лоне западной культурной традиции представления об особой ценности научной рациональности остаются важнейшей опорой в поиске новых мировоззренческих ориентиров, хотя сама рациональность обретает новые модификации в современном развитии. Сегодня во многом теряет смысл ее жесткое противопоставление многим идеям

традиционных культур. Новые точки роста создают иную, чем ранее, основу для диалога западной культуры с другими культурами. У человечества есть шанс найти выход из глобальных кризисов, но для этого необходимо осуществить духовную реформацию и выработать новую систему ценностей

1. Фукуяма Ф. *Конец истории // Вопросы философии.* – 1990. – Выпуск 3. – С. 52-55.

2. *Предмет и специфика философского знания на пороге XXI века // Материалы Республиканской научно-теоретической конференции.* – Алматы, 2000. – С. 15-30.

3. Кен Уилбер. *Краткая история Всего Владивостока.* – М., 1997.

4. Рорти Р. *Философия и зеркало природы.* – Новосибирск, 1997.

5. *История современной и зарубежной философии: компаративистский подход.* – СПб., 1997.

6. Швейцер А. *О Благоговение перед жизнью.* – М., 1992.

7. *Философия древнего Востока.* – Новосибирск, 1986.

8. Степин В.С., Горохов В.Г., Розов М.А. *Философия науки и техники.* – 1999.

* * *

Мақалада әлемдегі даму мен өзгерістер үдерісі, әлемдегі құрылымдық айырмашылықтар және мәдениет сұхбаты өркеніет дамуының жаңа стратегиясы мен жаңа құндылықтар дайындау факторы ретіндегі мәні ашылады.

* * *

Article is devoted the subsequent tendency of development and world change in general in its structural difference and to its planimetric oppositions in dialogue of cultures as factor of development of new values and new strategy civilizational developments.

Ш.Ш. Әлиев

АҚПАРАТТАНҒАН ҚОҒАМ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БАСҚАРУДЫҢ НЕГІЗГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

XXI ғасыр – ақпарат ғасыры болып табылады, адамзат қауымы дамудың жаңа сатысына – ақпараттық қоғамға аяқ басты. Бүгінгі танда қоғамдық санаға ықпал ететін бұқараны ортақ мақсатқа жұмылдыратын бірден-бір күш - бұқаралық ақпарат құралдары болып табылады. Ақпарат – кез келген шекараны бұзып-жарып өтіп кете беретін сынаптай сырғыған қару екендігін ұмытпаған абзал. Ал XXI ғасырдың негізгі құндылығы – ақпарат. Ақпарат таратуда теледидар, газет-журналмен қатар ғаламтордың да үлес салмағы артып келеді. Бұл процестердің қоғамдық сананың қалыптасуы мен өзгерісіне тигізер әсері мол. Бүгінгі күні маңызды ақпа-

ратқа ие болу – билікке ие болу дегенді білдіреді. Осы тұста азаматтардың ақпараттық сауатты болуы маңызды. Олай болмаса біз өркеніет көшінің артында қалып кетеміз. Бүгінгі жаһанданған әлемдегі технологиялық инновацияның шарықтаған заманында: интернет, спутниктік байланыс арқылы мәтін, аудио, видеоеақпараттардың тез арада әлемге таралуы, олардың географиялық, экономикалық, рухани аймақ шекарасынан ары шығып кетуі осыған айғақ. Осындай әлемдік ауқымда жүріп жатқан заманауи үрдістен, өркеніеттің көшінен біздің еліміз де қалыс қала алмасы түсінікті. Қаласақ та, қаламасақ та заман ағымы осылай.

Соңғы жылдары адами, қаржылық, материалдық ресурстармен қатар басқару процесінің маңызды ресурстарының бірі ақпарат саналып отыр. Бүгінгі қалыптасып келе жатқан жаңа өркениеттің – ақпараттық өркениетте ақпарат стратегиялық маңызға ие болып отыр. Ақпаратты өндіру мен тұтыну қоғам өмірінің барлық саласындағы даму мен тиімді басқарудың негізіне айналып отыр. Қазіргі заманғы талап бойынша, ақпаратқа ие болу мүмкіндігі қоғамның барлық мүшелері үшін өмірлік маңызға ие құндылыққа айналып отыр.

Американдық социолог Э.Тоффлердің үшінші билік – ақпараттық билік деп айтуы да тегін емес. Ол біздің дәуірімізге тән негізгі белгілерді сипаттай отырып, мынадай баға береді: «Интерактивтілік, мобильділік, өзара байланыс мүмкіндігі, қайтымдылық, жаһандану секілді белгілер. Осылардың барлығы ендігі таңда жаңа биліктің – ақпараттық биліктің маңыздылығын көрсетеді» [1, 3 б.]. Бұл жаңа, құдіретті және алғыр ақпараттық технологияның қанат жаюуымен байланысты және бүгінгі таңда биліктің басты ресурсы ретінде білім мен ақпарат болып табылады. Ақпаратты өндіру, оны алмасу және тұтыну басқару қызметінің ең қажетті атрибуты болып есептелетін бүгінгі таңда - бұл біз өмір сүріп отырған дәуірдегі ең өзекті мәселелердің біріне айналуға. Жаңа ақпараттық технологиялардың енуі дәстүрлі басқару саласын түбегейлі өзгерістерге алып келді. Қазіргі таңда бүкіләлемдік ақпараттық кеңістік процесі қарқынды түрде жүруде.

Бұл дәуірде басқару құбылысы құлақ естіп, көз көрмеген дәрежедегі мүмкіндікке ие. Ақпараттандыру адамзаттың жаһандық сарқылмас қорына айналып, ақпарат билеген үздіксіз қозғалысқа ие дәуірге аяқ басты. Ақпараттандыру, басқару мен ұйымдастыру жаңа өркениеттік дәуірде прогреске жетелейтін зор локомотив секілді мемлекеттердің дамуында қозғаушы күш қызметін атқаруда.

Басқару мәдениетінде рационалды бастау, білім, заманауи концепциялар, ғылыми технология ерекше маңызға ие. Заманауи білімсіз қоғамды реформалауға, мемлекеттік реттеуді сауатты жүзеге асыру бүгінгі жағдайда мүмкін емес.

Бәрімізге белгілі ағылшынның «менеджмент» (басқару) сөзі өзінің бастауын латынның «манус - қол» деген сөзінен алған. Алғашқы кезде ол жануарларды басқаруға және жылқы малына бас білдіру өнерін білдірді. Содан кейін ғана бұл сөз адам іс-әрекеті шеңберіне ауысып, адамдар мен ұйымдарды басқарудың тәжірибесі мен ғылым аймағын білдіре бастады. Басқару – бұл мақсатқа жету, қоғамның міндеттерін, пайдалы қорытынды алуға бағытталған, белгілі

әдіс-тәсіл мен әрекеттердің көмегімен тиімді ұйымдастыру. Ерекше басқару болып жатқан әрекеттердің мәнін танудан, жаңа идеяларды ұсынумен, ақыл-ойға негізделген басқарудың деңгейімен анықталады. Инновациялық мақсат пен міндеттерді, бірегей әдістерді қолданбай басқару процесі тиімді болмайды. Негізінде басқарудың төрт негізгі қызметі бар: жоспарлау, ұйымдастыру, мотивация және бақылау. Бүгінгі күні персоналды басқару мәселесі қоғамдағы ең өзекті сұрақтардың біріне айналуға. Әрбір басқарудың негізінде адами фактор тұруы қажет. Мысал ретінде жапон менеджментін айтуға болады. Жапонияның басқару мәдениеті классикалық европалық менеджмент тұжырымдамасы мен жапон дәстүршілдігінің қосындысынан құралған. Олар өздерінің төл тұжырымдамасын жасап шығарды. Жаңа технологияның барлығы адамның еңбекке деген мотивациясын оятуға негізделген. Жапон өндірісі жұмысшы үшін келісім, қауіпсіздікке негізделген. Бұл өндірісті ұйымдастыруда техникалық жағына аса көп мән беретін американдық басқаруға қарағанда әлдеқайда тиімді.

Ақпараттық қоғамдағы басқару бірнеше мағынаға ие:

1. Қоғамдық пікірге, саясат пен мәдениетке, кәсіпкерлік іс-әрекетке ықпал ететін әлеуметтік және экономикалық институт ретінде.

2. Рухани өндіріс және медиаөнімдерді (газет, журнал, кітап, фильм, телебағдарлама, DVD, CD тауарлары) саласындағы басқару ісімен айналысатын адамдар тобы.

3. Ақпаратты өндіру мен тұтыну процестерін, медиа техникалық-ұйымдастырушылық және әлеуметтік-экономикалық.

Ақпараттық қоғам төмендегідей ерекшеліктермен сипатталады: ақпараттық-технологиялық жарылыс тудырған қоғамның жаңа түрі; білім қоғамы; ақпарат алмасуда уақыт, кеңістік, саяси шекаралар деген ұғымдардың әсері жоқ жаһандық қоғам. Ақпараттық қоғамда биліктің, оның институттарының дамуына мүмкіндік беретін ең алдымен озық ақпараттық технологиялар негізінде құрылатын барлық деңгейдегі коммуникативтік өзара қатынастың жаңа жүйесін жасау болып табылады. Оған қоса, соңғы кездері әлемнің көптеген елдерінде мемлекеттік басқару күрделене түсуде, соған сәйкес мемлекеттік қызметшілер саны да артып барады. Ал оларды оңтайландырудың бірден-бір жолы – электрондық үкіметтің жұмысын дұрыс жолға қою. Мұның барлығы жаңаша ақпараттық технологияларға деген биліктің мұқтаждығын өсіре түсуде. Бүгінгі ақпараттандыру дәуірінде жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды игеру мен саяси жүйеге енгізу ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің кепілі.

Ақпараттық қоғам алаңында ақпарат пен білімге негізделген жаңа биліктің түрі басымдыққа ие болып келеді. Жаңа биліктің негізгі сипаты болып – білімнің синтезі ретіндегі интеллект, ақпарат пен коммуникация, әлеуметтік-мәдени құндылықтардың рухани күші секілді. Қоғам неғұрлым интеллектуалды қоғамға айналған сайын, ондағы қоғамдық пікір мен әлеуметтік психиканың ерекшеліктерін ескермей, сол қоғамдағы басқару қиынырақ болады.

Ақпараттандыру адамзаттың жаһандық сарқылмас қорына айналып, ақпарат билеген үздіксіз қозғалысқа ие дәуірге аяқ басты. Бұл дәуірде басқару құбылысы құлақ естіп, көз көрмеген дәрежедегі мүмкіндікке ие. Ақпараттандыру, басқару мен ұйымдастыру жаңа өркениеттік дәуірде прогреске жетелейтін зор локоматив секілді мемлекеттердің дамуында қозғаушы күш қызметін атқаруда.

Әлеуметтік басқаруда ақпарат объект пен субъект басқарудағы байланыстырушы буын қызметін атқарып, басқару іс-әрекетін дайындауды қамтамасыз етуде, басқарушылық шешім мен оның қортындысын сипаттауда үлкен мәнге ие.

Ақпараттық қоғамдағы басқару басқарушылық және саяси қызметті нақты атқарады. Ақпараттық басқарудың адамдардың сезімі мен санасына мықты, көпқырлы және көлемді билігін ескере отырып, оны «төртінші билік» деп атауы тегін емес. Алайда, С.М. Гурьевичтің, «бұқаралық ақпарат құралы – билік емес, бірақ керек кезде оның билігін шектей алатын, билікке нақты ықпал ете алатын, қоғамдық ойды көрсете отырып, өте маңызды күшке айнала алады», деген тұжырымдамасымен келісуге болады [2, 13 б.]. Осыдан келіп шығатын қорытынды: БАҚ – бұл қоғам мен мемлекеттің, әлеумет пен биліктің арасындағы қатынасты реттеуші құрал, қоғамдық санаға ықпал ететін бұқараны ортақ мақсатқа жұмылдыратын бірден-бір күш екендігімен маңызды.

Ақпаратты қолдану және алмасу тікелей технологияның дамуының нәтижесі деп білуге болады. Бұл сонымен қатар адам ақыл-ойының жемісі екендігін ұмытпауымыз қажет.

Біз әлі негізі ақпарат болып табылатын өркениетті өмір сүріп жатқанымызды білмейтін де шығармыз. Біз енді ғана Г.М. Маклюэннің «глобальды ауыл» ойын қабылдай бастадық. «Ғаламтор» әлемді бір ақпараттық жүйеге біріктірді, жаңа ойлау мен «әлемдік» сананы қалыптастырды.

Бүгінгі демократиялық елімізде баспасөздің қоғамдағы рөлі елеулі өзгеріске ұшырады. Ол насихатшы ғана емес, сонымен бірге қоғамдық ой-санамыздың сараптаушысы және қоғамдық ой-пікірді қалыптастырушы болып отыр.

Сондай-ақ, баспасөз саласында бәсекелестік пайда болып, мемлекеттік емес газет-журналдар да жарық көруде.

XXI ғасырда Қазақстанда жаңа басқару мәдениеті қалыптасуда. Оның негізгі мәні: ақпарат, білім, ғылыми жобалау, әлеуметтік модельдеу. Осының арқасында медиамәдениет қоғам мен мемлекет, индивид пен билік арасындағы делдал қызметін атқаруда.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздігін алып, дүниежүзілік адамзат көшіне жеке мемлекет ретінде қосылған бүгінгі күні, халқымыздың әлеуметтік-саяси, экономикалық және мәдени өмірінде бұқаралық ақпарат құралдарының алар орны, атқарар қызметі өте салмақты болып отыр. Бүгінгі таңда қоғамдық санаға ықпал ететін, бұқараны ортақ мақсатқа жұмылдыратын бірден-бір күш, бұқаралық ақпарат құралдарының басты тетіктерінің бірі – ақпарат құралдары арқылы басқару болып табылады. Егер басқарушы тұрғысынан қарайтын болсақ, ақпарат бұл жерде «қандай да бір мәліметтердің, деректердің, қатынастардың, оқиғалардың қосындысы және қолдануға жарайтын жинақталған, жүйелеген» [3, 54 б] түрі ретінде болады. Бірақ басқару аймағында барша ақпаратпен емес, тек басқару іс-әрекеттерін ұйымдастыру мен жүзеге асыруға қатысты басқарушылық ақпаратпен ғана өзара қарым-қатынас жүзеге асырылады.

Қазіргі кезде қазақстандық қоғамның барлық саласында ақпараттандыру процесі қызу жүруде, оның ішінде саясат саласында да жаңа ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдана отырып, мемлекеттік қызмет пен әкімшілік-басқару істерін әлемдік стандарттарға сай модернизациялауға барынша күш салынып жатыр. Осыған байланысты Қазақстанның саяси жаңғыруындағы аса маңызды факторлардың бірі – ақпараттық басқарудың қалыптасуы мен дамуы болып табылады.

Ал ақпараттық ғасырға аяқ басқан тәуелсіз Қазақстанның әлемдік үрдістен кенже қалмауы мен технологиялық, мәдениеттік, өркениеттік сапасын арттырудың бір бағыты - саяси жүйені заман талабына сай жаңғыртып, ақпараттық басқаруды қалыптастыру мен дамыту екені анық. Осының барлығы Қазақстан қоғамы үшін маңызды саяси міндеттерге, стратегиялық құжаттарға ұласып жатқан маңыздылығын көрсетеді.

Қазақстан әлемдік өркениет көшінен қалмай, жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды игеріп, оны саяси жүйе мен жалпы қоғам өмірінде кеңінен қолданса ақпараттық ғасырдағы тұрақты даму жолына түспек. Халықтың ақпараттануы мемлекет үшін қауіпті болмайды, керсінше егер уақытылы және толыққанды

болса пайдалы, игілікті болады. Заманауи әлемдік саяси тәжірибеде бұл жауапты міндетті электрондық үкімет жемісті жүзеге асыруда. Бүгінгі таңда ақпаратқа негізделген қоғамда басқару мәселесі өз өзектілігін жойған жоқ және ол болашақта жаңаша қарқын алуы мүмкін. Сол себепті бұл тақырыпты кеңінен зерттеудің маңыздылығы өте зор деген ойдамыз.

1. Тоффлер Э. *Метаморфозы власти*. – М., 2002.

2. Гуревич С.М. *Газета: вчера, сегодня, завтра*. – М., 2004. – 320 с.

3. Друкер П. *Эффективный управляющий*. – М., 2006.

***

В данной статье предпринята попытка определить, что основным ресурсом власти выступают знание и информация.

***

In given article is undertaken attempt to define that main resource authorities emerge the knowledge and information.

К.Е. Рахимбеков

СВОБОДНОЕ ЗНАНИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ В РАБОТЕ ДЖ. Г. НЬЮМАНА «ИДЕЯ УНИВЕРСИТЕТА»

С окончания школы я стал свидетелем и участником реформы казахстанского образования, реформы университета. Действительно важно увидеть к чему эта реформа в итоге приведет, ведь система образования станет одним из лучших показателей способности нашего общества создавать.

Данная статья является результатом изучения книги «Идея Университета» [1], прочитанной как цикл лекций более чем полтора столетия тому назад в Дублине католическим священником Джоном Генри Ньюманом. Мы обратились к этой книге, потому что нашли в ней ценный для себя подход, согласно которому образование обсуждается в контексте его существенного признака – знания. При этом понятно, что знание может рассматриваться по различным признакам. Можно говорить о фундаментальном и прикладном, гуманитарном и естественнонаучном, светском и религиозном проявлениях знания. Дж. Г. Ньюман рассматривает знание по признаку *отношения к цели*. Такой подход использовали многие мыслители, но среди них особое влияние получили труды Аристотеля [2, с. 65-93, 187-223, 300-319] и Ф.Бэкона [3, с. 560—599].

Ключевыми в понимании работы «Идея Университета» являются понятия *свободного знания* (*liberal knowledge*) и *свободного образования* (*liberal education*). Их изучению и посвящена данная статья. В ней мы будем отвечать на три вопроса: 1. Что значит либеральное знание и либеральное образование? 2. В каких формах проявляется и какие цели имеет либеральное образование? 3. Какова полезность либерального образования?

В беседе «Идеи Университета», названную

«Знание как самоцель», Дж. Г. Ньюман начинает с утверждения, что знание может выступать не только средством достижения различных благ, как например, богатство, власть или уважение, но также как цель, которой можно ограничиться, и преследовать её ради неё самой.

Идея о возможном проявлении знания как цели, а не только средства приводит автора к изучению понятий «свободного знания» и «свободного образования». «Общепринято – считает он – говорить о «свободном знании», о «свободных искусствах и науках», а также о «свободном образовании» как об особенной черте Университета или Джентльмена» [1, с.101]. Мы не станем рассматривать здесь отдельный вопрос о значении термина «Джентльмен» в «Идеи Университета», но сосредоточимся на понимании автором свободного знания и свободного образования.

В первую очередь Дж. Г. Ньюман рассматривает грамматическое значение слова «свободный». Он указывает, что в этом значении слово «свободный» противопоставлено слову «рабский». Под рабским трудом можно понимать всякую механическую, физическую эксплуатацию, в которой не задействованы мышление, душа. Но данного противопоставления мало для выявления общего закона в понимании термина.

На самом деле не все интеллектуальные занятия могут называться либеральными, в то время как некоторые физические упражнения либеральны. Так Олимпийские игры и военное дело всегда относились к свободным занятиям. В то же время торговля и профессии обычно противопоставляются свободным занятиям, хотя «нельзя отрицать, что они могут придавать самые разнообразные силы душе» [1, с.102].